

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, професора кафедри теорії права та конституціоналізму Національного університету «Львівська політехніка» Жаровської Ірини Мирославівни на дисертацію

Лук'яненка Віталія Олександровича на тему:

«Попередження та виправлення судових помилок в адміністративному судочинстві судами вищих інстанцій», що подана на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження Лук'яненка Віталія Олександровича полягає в тому, що забезпечення законності та справедливості судових рішень є однією з ключових умов ефективного функціонування адміністративного судочинства та реалізації принципу верховенства права. Незважаючи на постійне вдосконалення процесуального законодавства, судові помилки залишаються об'єктивним явищем судової практики, що може призводити до порушення прав, свобод та законних інтересів громадян, юридичних осіб і суб'єктів владних повноважень.

Особливої ваги набуває діяльність судів апеляційної та касаційної інстанцій, які не лише виправляють допущені помилки, а й формують єдність судової практики, запобігають виникненню аналогічних порушень у майбутньому та сприяють підвищенню якості правосуддя. В умовах реформування судової системи України, євроінтеграційних процесів та необхідності забезпечення відповідності національного правосуддя стандартам Рада Європи та Європейський суд з прав людини дослідження механізмів попередження і виправлення судових помилок набуває особливої теоретичної та практичної значущості.

Наведені обставини підтверджують своєчасність, наукову обґрунтованість та практичну значущість дисертаційної роботи Лук'яненка Віталія Олександровича.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій аспіранта

Науковий рівень дисертаційного дослідження Лук'яненка В. О. є достатньо високим і відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Робота характеризується комплексністю дослідження, належною теоретичною та методологічною основою, логічністю структури, послідовністю викладу матеріалу та належним рівнем наукової аргументації.

Автором опрацьовано значний масив нормативно-правових актів, наукових джерел, матеріалів судової практики, зокрема практики Верховного Суду, Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. Це дало змогу сформулювати низку теоретичних узагальнень і практично орієнтованих висновків, що мають наукову новизну та прикладне значення для подальшого розвитку адміністративного процесуального права.

Науковий рівень дисертації підтверджується самостійністю проведеного дослідження, аргументованістю висновків, належним використанням загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, а також здатністю

автора критично осмислювати наукові підходи та пропонувати власні концептуальні рішення щодо вдосконалення чинного законодавства і правозастосовної практики.

Особливої уваги заслуговують запропоновані автором підходи до визначення юридичної природи судової помилки в адміністративному судочинстві, обґрунтування доктрини судового самоконтролю, концепції «повноцінної апеляції», удосконалення механізмів касаційного перегляду та формування критеріїв перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Зазначені положення свідчать про належний рівень наукової зрілості здобувача та його здатність до самостійного проведення актуальних наукових досліджень.

Основні результати дисертаційного дослідження знайшли належне відображення у п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України, що свідчить про достатній рівень апробації та наукової комунікації отриманих результатів. Тематика публікацій охоплює ключові аспекти дисертаційного дослідження: причини виникнення судових помилок в адміністративному судочинстві, їх класифікацію, теоретичні підходи до розуміння феномену судової помилки, процесуальний самоконтроль як засіб їх попередження, а також роль Європейського суду з прав людини у подоланні наслідків судових помилок. Така послідовність публікацій демонструє системний характер наукового пошуку здобувача та поступовий розвиток авторської концепції досліджуваної проблематики.

Заслуговує на позитивну оцінку те, що результати дослідження були апробовані на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях упродовж 2023–2026 років. Матеріали конференцій відображають основні етапи формування наукової позиції автора щодо ознак, видів та наслідків судових помилок, інституту судового самоконтролю, а також процесуальних та організаційно-правових механізмів їх попередження. Це свідчить про належний рівень апробації результатів дослідження, їх обговорення у науковому середовищі та врахування автором сучасних тенденцій розвитку адміністративного процесуального права.

Аналіз змісту опублікованих праць дозволяє зробити висновок, що основні положення, висновки та пропозиції дисертації повною мірою відображені у наукових публікаціях здобувача. Опубліковані роботи є тематично взаємопов'язаними, розкривають окремі аспекти єдиної наукової проблеми та підтверджують особистий внесок автора у її дослідження.

Загалом дисертація та наукові публікації Лук'яненка В. О. свідчать про сформованість здобувача як самостійного науковця, його здатність здійснювати комплексні наукові дослідження, формулювати обґрунтовані теоретичні висновки та практичні рекомендації щодо вдосконалення адміністративного судочинства України. Результати проведеного дослідження мають як наукову новизну, так і практичну значущість для розвитку адміністративного процесуального права та правозастосовної діяльності адміністративних судів.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави констатувати, що одержані здобувачем результати мають належний рівень наукової новизни та становлять вагомий внесок у розвиток науки адміністративного процесуального права. Наукова новизна дослідження полягає насамперед у комплексному підході до осмислення судової помилки як самотійного правового явища та розгляді механізмів її попередження і виправлення через призму інстанційного контролю в адміністративному судочинстві.

До найбільш значущих результатів, що характеризуються елементами наукової новизни, належать сформульоване автором визначення судової помилки в адміністративному судочинстві як відхилення від досягнення мети адміністративного судочинства, що підлягає виправленню, а також обґрунтування цілісної доктрини судового самоконтролю як дворівневого та двофазного механізму попередження судових помилок. Науковий інтерес становлять також удосконалення триаспектної моделі розуміння судової помилки, систематизація її ознак, розвиток підходів до класифікації процесуальних засобів попередження судових помилок та обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення норм Кодексу адміністративного судочинства України.

Позитивної оцінки заслуговують висновки автора щодо функціонального розмежування ролі апеляційної та касаційної інстанцій у механізмі виправлення судових помилок, розроблення концепції «повноцінної апеляції», а також запропоновані критерії перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, зокрема тест «реалістичної можливості» іншого результату справи та відповідний інструментарій його застосування. Практичну цінність мають також пропозиції щодо удосконалення організаційного, кадрового та інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності судів з метою мінімізації ризиків виникнення судових помилок.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації є достатньо обґрунтованими, оскільки базуються на використанні комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження, широкої нормативної бази, сучасних наукових джерел та значного масиву судової практики. Автором проаналізовано положення Конституції України, Кодексу адміністративного судочинства України, законодавства про судоустрій, практику Верховного Суду, Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, а також статистичні та аналітичні матеріали щодо функціонування адміністративної юстиції.

Основні результати дисертаційного дослідження повною мірою відображені у опублікованих працях.

Таким чином, новизна представлених у дисертації результатів є достатньо обґрунтованою, а їх висвітлення у наукових публікаціях відповідає вимогам, що ставляться до дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у опонованій дисертації, є достатньою мірою обґрунтованими та відповідають сучасному рівню розвитку науки адміністративного процесуального права. Їхня переконливість забезпечується комплексним використанням взаємодоповнюючих методів наукового пізнання, широкою нормативною та емпіричною базою, а також системним аналізом судової практики національних судів і практики Європейського суду з прав людини.

Запропоновані у дисертації класифікаційні підходи, зокрема систематизація судових помилок за багатовимірними критеріями, є логічно вивіреними та мають внутрішню несуперечливість, оскільки базуються на поєднанні функціонального, процесуального та наслідкового підходів. Їхня обґрунтованість підтверджується здатністю забезпечити практичну диференціацію помилок та співвіднесення кожного їх виду з відповідними процесуальними механізмами реагування.

Достатній рівень аргументованості має положення щодо детермінації судових помилок, оскільки воно спирається на аналіз як нормативних чинників, так і організаційно-функціональних умов здійснення адміністративного судочинства. Висновок про системний характер причин виникнення помилок є логічним наслідком узагальнення емпіричних даних і судової статистики, що підвищує його достовірність та практичну значущість.

Науково виваженими є положення щодо інституту судового самоконтролю, який розглянуто як багаторівневу конструкцію, що охоплює інтелектуальний та процесуальний виміри, а також різні часові стадії судового розгляду. Обґрунтованість цього підходу підтверджується його відповідністю загальним принципам процесуальної економії, ефективності судового захисту та забезпечення якості судового рішення.

Переконливо аргументованими є висновки щодо функціонального призначення інстанційного перегляду, зокрема апеляційного та касаційного провадження. Вони базуються на аналізі процесуальної природи відповідних інститутів та узгоджуються з принципом правової визначеності, що виключає довільне розширення меж перегляду судових рішень. Запропоноване розмежування функцій інстанцій має системний характер і логічно впливає з досліджених теоретичних та нормативних засад.

Обґрунтованими є й пропозиції щодо удосконалення організаційно-правових умов функціонування судової системи, оскільки вони базуються на комплексному врахуванні кадрових, фінансових та інформаційно-аналітичних факторів, що впливають на якість правосуддя. Їх практична спрямованість підкріплена аналізом сучасних тенденцій цифровізації судочинства та необхідності підвищення ефективності інституційного забезпечення судової влади.

Окремі положення дисертації щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є достатньо аргументованими з огляду на чітке визначення критеріїв істотності, темпоральності та епістемічної недосяжності відповідних фактів. Запропонований підхід сприяє забезпеченню балансу між

принципом остаточності судових рішень і необхідністю виправлення істотних фактичних помилок.

Загалом наукові положення, висновки та рекомендації дисертації характеризуються внутрішньою узгодженістю, логічною послідовністю та достатнім рівнем доказовості, що дає підстави вважати їх науково обґрунтованими та придатними для використання у правотворчій і правозастосовній діяльності.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Дисертаційне дослідження свідчить про належний рівень виконання поставленого наукового завдання, що полягає у комплексному теоретико-правовому аналізі механізмів попередження та виправлення судових помилок в адміністративному судочинстві України. Здобувачем досягнуто поставленої мети шляхом послідовного розв'язання дослідницьких завдань, які охоплюють як концептуальне осмислення природи судової помилки, так і розроблення прикладних пропозицій щодо вдосконалення інстанційного контролю та процесуальних механізмів судового перегляду.

Рівень виконання дослідницького завдання характеризується системністю підходу, логічною завершеністю структурних елементів роботи та узгодженістю між теоретичними положеннями і практичними висновками. У дисертації простежується чітке співвіднесення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, що забезпечило цілісність наукового результату та його внутрішню узгодженість.

Здобувач демонструє належне оволодіння методологією наукового дослідження у сфері права. Використаний методологічний інструментарій є різноплановим і включає як загальнонаукові підходи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, абстрагування), так і спеціально-юридичні методи (формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, класифікаційний, статистичний та моделювання). Їхнє цілеспрямоване та взаємопов'язане застосування дозволило забезпечити багатовимірне дослідження інституту судової помилки та механізмів її процесуального подолання.

Методологічна культура здобувача проявляється у здатності коректно добирати методи відповідно до характеру дослідницьких завдань, застосовувати їх у взаємодії та логічно інтегрувати отримані результати у цілісну наукову концепцію. Особливої уваги заслуговує використання моделювання для формування процесуальних конструкцій інстанційного перегляду та самоконтролю суду, що свідчить про вихід дослідження за межі суто описового рівня.

Загалом рівень виконання поставленого наукового завдання та ступінь оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності є достатньо високими, що підтверджується науковою обґрунтованістю результатів, їх системністю, практичною спрямованістю та здатністю автора до самостійного формування цілісних наукових концепцій у сфері адміністративного процесуального права.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у практиці

Результати дисертаційного дослідження мають суттєве теоретичне і практичне значення для розвитку адміністративного процесуального права та вдосконалення механізмів попередження і виправлення судових помилок.

Теоретичне значення полягає у поглибленні наукових уявлень про судову помилку як складне правове явище та розвиток доктринальних підходів до інстанційного контролю, меж судового перегляду і ролі апеляційної та касаційної інстанцій.

Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання у нормотворчій діяльності при вдосконаленні Кодексу адміністративного судочинства України, у судовій практиці для уніфікації підходів до виявлення та усунення судових помилок, а також у діяльності органів суддівського врядування й адміністрування.

Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні адміністративно-правових дисциплін та підготовці навчально-методичних матеріалів.

Рекомендації полягають у доцільності впровадження окремих положень дисертації у судову та законодавчу практику з метою підвищення ефективності судового захисту та забезпечення єдності правозастосування.

Оцінка структури та змісту дисертаційної роботи

Структура дисертації є логічною, послідовною та відповідає поставленій меті і завданням дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методологічну, нормативну та емпіричну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «Правова характеристика судових помилок в адміністративному судочинстві» досліджено судову помилку як багатоаспектне правове явище, розкрито її поняття, ознаки, класифікацію та причини виникнення. Автор обґрунтовує, що судова помилка має складну природу і не може бути зведена лише до неправильного застосування норми права або суб'єктивної незгоди сторони з рішенням суду.

У другому розділі «Попередження судових помилок в адміністративному судочинстві судами вищих інстанцій» розкрито механізми превенції судових помилок. Особливу увагу приділено судовому самоконтролю, процесуальній діяльності судів вищих інстанцій, а також організаційному забезпеченню, спрямованому на мінімізацію ризиків помилок. Дисертант переконливо доводить, що попередження судових помилок не може обмежуватися лише процесуальними нормами, а потребує належного кадрового, фінансового, аналітичного та цифрового забезпечення судової системи.

У третьому розділі «Виправлення судових помилок в адміністративному судочинстві судами вищих інстанцій» досліджено апеляційні, касаційні та

виняткові механізми корекції судових рішень. Автор послідовно проводить ідею балансу між необхідністю виправлення істотних помилок і принципом правової визначеності. Значну увагу приділено перегляду за нововиявленими обставинами, який розглядається як винятковий, а не альтернативний апеляції чи касації механізм.

Висновки дисертації відповідають її змісту, є узагальненими, логічно пов'язаними з поставленими завданнями та відображають основні результати проведеного дослідження.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Аналіз змісту дисертаційної роботи дає підстави для висновку про дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності. Використані у роботі положення, ідеї, результати досліджень інших авторів супроводжуються посиланнями на відповідні джерела.

Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею, у якій сформульовано авторські висновки, пропозиції та рекомендації. Ознак академічного плагіату, фальсифікації чи інших порушень академічної доброчесності, які могли б поставити під сумнів самостійність дослідження, не виявлено.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Визнаючи належний теоретичний і практичний рівень дисертаційної роботи Лук'яненка Віталія Олександровича, слід звернути увагу на окремі дискусійні положення та зауваження.

1. У дисертації автор пропонує визначати судову помилку в адміністративному судочинстві як підсумок судової діяльності, який вказує на невідповідність досягнутого результату цілям адміністративного судочинства. Водночас таке визначення потребує додаткового розмежування із суміжними категоріями, зокрема такими як незаконність судового рішення, необґрунтованість судового акта, процесуальним порушенням та дисциплінарним проступком судді.

2. У дисертації обґрунтовано положення про те, що судова помилка не пов'язується з вини судді, що загалом є переконливим з позиції процесуальної природи інституту інстанційного перегляду. Водночас доцільно було б більш чітко розкрити співвідношення цієї позиції з питанням дисциплінарної відповідальності судді, зокрема у випадках істотних або системних помилок у правозастосуванні. Додаткове уточнення меж між процесуальним виправленням помилки та оцінкою професійної поведінки судді підвищило б концептуальну завершеність дослідження.

3. У дисертації обґрунтовано концепцію латентних судових помилок як різновиду дефектів правозастосування, що не знаходять відображення у формальних показниках скасування чи зміни судових рішень. Водночас потребує додаткового наукового уточнення питання щодо їх процесуальної «виявлюваності» та можливості юридичного реагування у випадках, коли такі помилки не були офіційно зафіксовані у встановленому законом порядку. Зокрема, доцільно конкретизувати, чи можуть латентні помилки набувати процесуального значення лише опосередковано — через ініціювання перегляду

судового рішення або інші встановлені законом форми інстанційного контролю, чи вони залишаються виключно аналітичною категорією для доктринального та статистичного оцінювання якості правосуддя. Вказане уточнення дозволило б чіткіше окреслити межі їх правового значення та підвищити концептуальну визначеність запропонованої автором класифікації.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи. Вони спрямовані на поглиблення окремих положень дослідження та можуть бути враховані здобувачем у подальшій науковій діяльності.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Лук'яненка Віталія Олександровича на тему «Попередження та виправлення судових помилок в адміністративному судочинстві судами вищих інстанцій» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, виконаною на належному науково-теоретичному рівні.

У роботі отримано науково обґрунтовані результати, що мають істотне значення для науки адміністративного процесуального права, теорії правосуддя та практики адміністративного судочинства. Дисертація містить положення наукової новизни, обґрунтовані висновки та практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення механізмів попередження і виправлення судових помилок судами вищих інстанцій.

За змістом, структурою, рівнем наукової новизни, теоретичною та практичною значущістю дисертація відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

З урахуванням викладеного, Лук'яненко Віталій Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри
теорії права та конституціоналізму
Національного університету
«Львівська політехніка»

Ірина ЖАРОВСЬКА

Підпис проф. Ірини Жаровської засвідчую:
Вчений секретар
НУ «Львівська політехніка»
кандидат технічних наук, доцент

Роман БРИЛИНСЬКИЙ